

KARAÇAY-MALKAR TÜRKLERİNDE “TÖRE MÜESSESESİ”

Karaçay-Malkarlıların kendilerine has eski hayat tarzları, onların tarihi hakkında kaydedilmemiş birçok önemli noktayı gün ışığına çıkarmaktadır. Karaçay-Malkarlıların bazı kesimlerinin geçim kolaylığı, zenginliklerine zenginlik kattıkları, bazı kesimlerinin ise fakirlikleri; halkın ekonomik ve sosyal sınıflara ayrılmaya başladığı dönemlerde, buna paralel olarak halkın adetleri ve töreleri de yeniden şekillenmiştir. Halkın hayatını tanzim eden ve düzeni sağlayan gelenekleri bozmayıp, halkın büyük çoğunluğu tarafından onaylanmış ve rıza gösterilmiş ortak kararlarına herkesin uymasını sağlamak için “Töre” müessesesinin oluşması, gerçekten o dönemler için çok kıymetlidir. Töre, halkın en zor günlerinde kurulmuş, halkın hayat düzeninin bozulmasını önleyerek sürekliliğini sağlamıştır. Töre müessesesi, Karaçay-Malkar’da, halkın bölünmesini önlemiş, sülalelerin birbirlerine karşı düşmanlıklarını ve savaşlarını engellemiştir. Töre’nin kararlarına herkes uymak zorundadır. Töre, zenginlere ve fakirlere aynı şekilde uygulanmıştır. Töre’nin kararlarına uymayan, bu kararları kendi işine göre yorumlamaya çalışanlar olamaz. Çünkü, Töre’de karar verenler ve uygulayanlar, halkın sevip saydığı, itibar ettiği kişilerdir.

“Töre” sözü, “tör” sözünden gelmektedir. Karaçay-Malkar Türkçesinde “tör” sözü, evin en kıymetli yeri için kullanılır. İlkel inanışlar döneminde de kutsal yerler için bu söz kullanılırdı. Sözelimi bugün Müslümanların ibadetgahı olan cami ve mescitler gibi... S. A. Pletnöva, “Eski Türklerin evlerinin en kıymetli yeri, giriş kapısının karşısı idi” diyor. Anlaşılacağı gibi, “töre” sözü “kutsal istişare-toplantı” anlamına gelmektedir. “Tör” ya da “töre” sözü, “kanun”, “düzen”, “karar” anlamlarında bütün Türk ve Moğol halklarında kullanılmaktadır. R. G. Ahmetanov, Batı Türklerinde şehzadelere, soylu kimselere, halkın davalarını çözen kişilere (kadılara) töre denildiğini yazıyor. Töre sözü zamanla bu anlamını yitirerek başka anlamlara kaymıştır. Ancak, Karaçay-Malkarlılarda hakim ve yargıç sözü için halen “töreçi” demektedirler.

“Töre” ile ilgili yazılmış makale çok azdır. Olanları da töre hakkında yeterli bilgi vermez. Bununla birlikte; V. F. Miller, M. M. Kovalevski, İ. İ. İvaninkov, N. Petruseviç, Basiyat Şahananov, B. Z. Baranova gibi araştırmacılar töre hakkında

Hacımurat SABANÇI-Hamit MALKONDU

Aktaran: Adilhan ADILOĞLU

bilig-6/Yaz '97

bildiklerini yazıya geçirmeyi de ihmal etmemişlerdir. Onların yazdığı makaleler XIX. Yüzyılın sonlarına doğru basılmıştır. Bilhassa Malkarlıların eski tarihi hakkındaki, "Balkarya" adlı uzun makalesiyle Musos Abayev, Malkarlılar için çok büyük iş yapmıştır. M. Abayev bu makalede, Malkarlıların tarihi, hayat tarzları, gelenekleri, görenekleri, adetleri hakkında birçok kıymetli bilgi vermektedir. Töre müessesesinin Malkarlıların hayatındaki önemini anlatmaktadır. Malkarlıların tarihiyle ilgilenen araştırmacılar, genellikle M. Abayev'in bu makalesinden faydalanmaktadırlar. Sözgelimi, G. H. Mambetov'un, "Kabardey-Balkar'ın Tarihi" adlı eserin ikinci cildinde yayımlanan, "Hukuki işler; Henja Töre" başlıklı makalesini söyleyebiliriz. Kamil Azamatov ile Hanapi Hutiyev, M. Abayev'den sonra Malkar tarihiyle ilgili olarak ilk ciddi tarih kitabını hazırlayarak, 1980 yılında yayımladılar. Kitapta, Karaçay-Malkar'da halkın hayatının hukuki bakımından nasıl tanzim edildiği, eski hukuki işlerin nasıl yapıldığı anlatılmaktadır. Biz de, bu çalışmamızda, yukarıda adı geçen araştırmacıların çalışmalarından ve halk ağzından derlediğimiz materyallerin ışığında, Töre müessesesinin nasıl işlediğini anlatmaya çalışacağız.

M. Abayev'e göre; Töre müessesesi, halkın eski adetlerinden ve geleneklerinden kaynaklanarak; halk arasındaki anlaşmazlıkları, problemleri çözmeye çalışır, çeşitli kanunlar çıkarır, halkın hayatını kolaylaştırmaya ve rahatlatmaya çalışan bir kurumdur. Zamana bağlı olarak kanunlar da değişmiştir. Çünkü zamanla birlikte hayat ve hayatın şartları da değişmiştir. Sözgelimi eskiden beri olagelen adetlerle bağlantılı olmayan bazı yeni durum ve olaylarla karşılaşıldığı zaman, Töre müessesesi de bu yeni durumu, çıkardığı yeni bir kanunla tanzim eder, halkın bu durumla bağlantılı problemlerini çözmeye çalışır. Böylelikle, Karaçay-Malkar'da Töre müessesesinin en birinci işi kanun ve buyruk çıkarma işiydi. Töre, hiçbir kimsenin hakkını yemiyor, bir başkasının yemesine de izin vermiyordu. Töre çok güçlü yetkilere sahipti. K. Azamatov ve H. Hutiyev'e göre, Töre öylesine güçlüydü ki, Malkar'ın en büyük prensinin (valisinin) kararlarını bile engelleyebiliyor, hatta geçersiz sayabiliyordu.

İslam dininin kabulünden sonra, Töre heyetine Kadılar da dahil olmuşlardır. Töre heyetini

halk seçiyordu. V.F. Miller ve M.M. Kovalevski'ye göre, "Töre heyeti, zengin-fakir ayrımı olmaksızın, halkın akıllı ve dirayetli kişilerinden seçilir. Ancak bu heyete halkın alt tabakasından kimse giremez. Prensler, halkın hayatında her ne kadar önemli bir olgu ise de, Töre müessesesinde, halkın içinden çıkmış iyi insanlar oturuyor..."

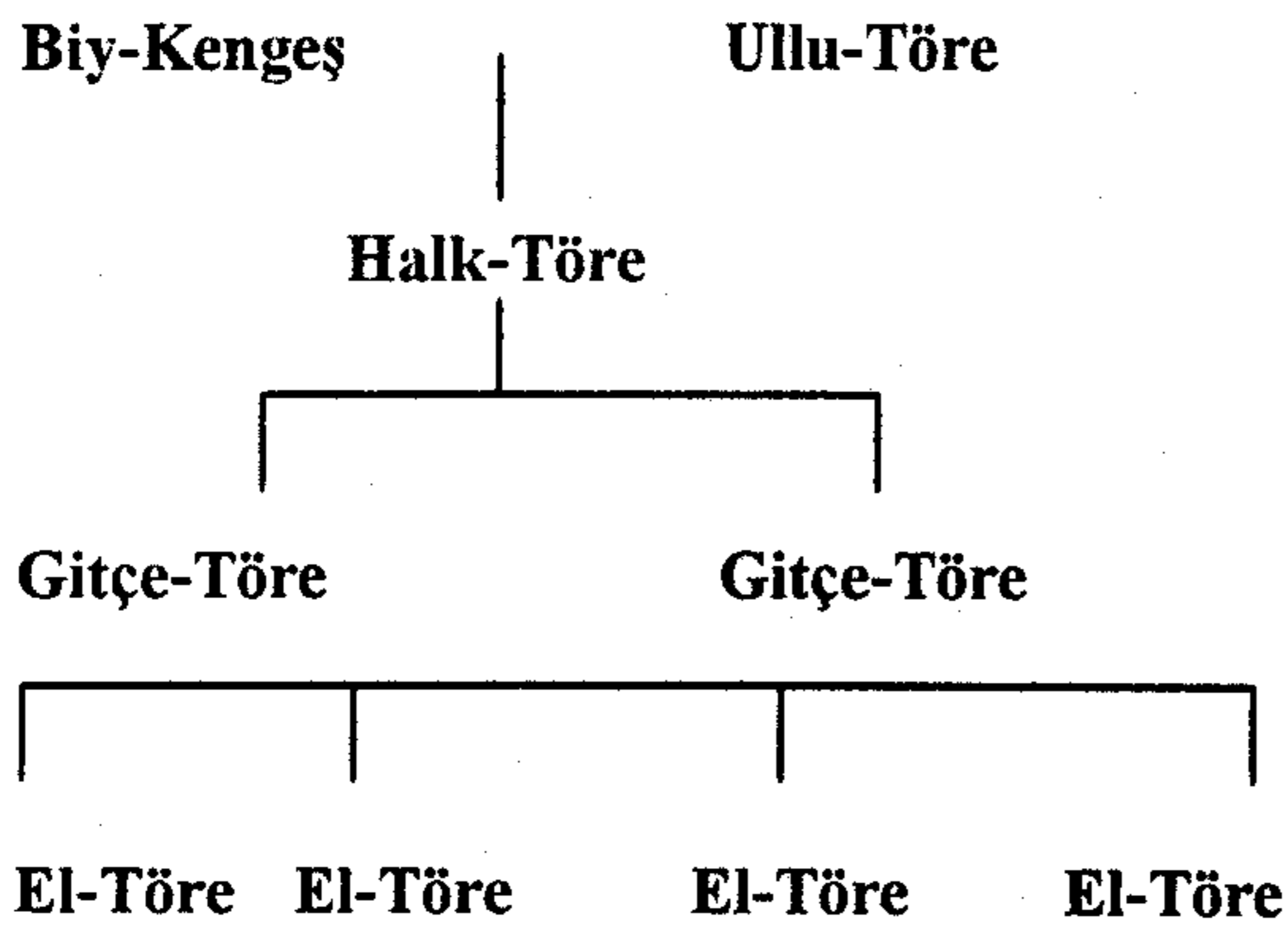
Töre heyetinin halk katındaki değeri, onların karakterleriyle, hakkaniyete bağlı olarak yaptıkları doğru işleriyle ölçülüyordu. Töre heyetindeki kişilerde aranan başlıca özellikler; namuslu olmak, akıllı olmak, ağır başlı olmak, halkın eski ve yeni adetlerini, geleneklerini çok iyi bilmektir. Töre heyetine mensup birinin gücü ve halk tarafından değer görmesi, onun insanlığı, doğruluğu ve hakkaniyeti, halkın hayatına ve adetlerine saygısı, halkın hayat tarzını iyi bilmesine bağlıydı.

Değişik zamanlarda, Karaçay-Malkar'da Töre heyetinde görev yapan en bilinen kişilerden bir kısmının adları şöyledir: Sosran Abay, Balaka Bittir, İsmail Orusbiy, Teberdi Orusbiy, Hasan Kuli, Kaşavbiy Ahmat, Jabeli Jabel, Kelemet Malkaruk, Tram Tram, Mussa Basiyat, Cammot Canika, Tavsoltan Gaza, Hacı-Geriy Bici, Süleyman Ette, İlyas Süyündük, Konak Caza, Tebo Kuday, Ali-Mırza Kuday, İslam Girgok, Musos Süyünç, Ali-Hacı Biy, Kasbolat Sozay, Bödene Bayçora, Ali-Hacı Kırımşamhal, Tutar Gıllı, İbrahim Edok...

Töre heyeti yedi yılda bir seçilirdi. Seçimler, hileye fırsat vermemek için, halkın gözü önünde, bir meydanda, açıktan yapılırdı. Her köy, en güvendikleri beş veya yedi kişiyi Töre heyetine seçerdi. Köylerde oluşturulan bu beş veya yedi kişilik heyete "El-Töre" (Köy Töresi) adı veriliyordu. El-Töre'ye seçilen kişilerden biri de, El-Töre'yi temsil etmesi için "Gitçe-Töre"ye (Küçük Töre) gönderiliyordu. Gitçe-Töre, büyük vadiler kuşağında kurulmuş, çevresinde küçük köylerin olduğu büyük köylerde kurulmuştu. Küçük köylerin Töre heyetlerinden temsilciler gelerek Gitçe-Töre'yi oluşturuyorlardı. Genellikle 10 kişiden oluşan Gitçe-Töre; Baksan, Çegem, Ullu Malkar, Ullu Karaçay, Holam-Bızıngı vadilerinde kuruluyordu. Her Gitçe-Töre de, kendi içlerinden bir temsilci seçerek "Halk-Töre"ye gönderiyorlardı. Halk-Töre'de görev yapanlar; V.F. Miller ve M.M. Kovalevski'nin dediği gibi: "Halkın en akıllı a-

damlarından; halkın rahatlığını, düzenini sağlayabilecek dirayetli ve basiretli insanlarından oluşuyordu...” Bunlardan sonra bir de; “Ullu-Töre” (Büyük Töre) ve “Biy-Kengeş” (Prens Heyeti) vardır. Biy-Kengeş, adından da anlaşılacağı gibi prenslerden oluşuyor ve bir nevi danışma kurulu özelliğindedir.

Karaçay-Malkar’daki Töre müessesesini şematik olarak şöyle gösterebiliriz:

Karaçay’da Töre müessesesinin nasıl işlediğini Abuk-Ali Özdenov şöyle anlatıyor: “Eskiden, Karaçaylılar çeşitli adet ve geleneklerine göre hayatlarını tanzim ederek yaşıyorlardı. Halkın tamamını ilgilendiren kararların alınması işi için Kart-Curt köyünde, halkın uygun gördüğü bir yerde toplanılırdı. Daha sonraları, Hurzuk ve Uçkulan köylerinin de kurulmasından sonra, Uçkulan köyü diğer iki köyün ortasında olduğu için toplantılar bu köyde yapılmaya başlandı. Üç köyden üç temsilci seçilerek Töre heyetini 9 kişi oluşturuyordu. Çok önemli bir iş için acil karar alınması gerektiği zamanlarda, halktan davet edilen kişiler de, Töre heyetiyle beraber toplantılara katılıyorlardı. Toplantı başlamadan önce şöyle yemin edilirdi:

And ediyoruz,
Ölsek de birlikte ölmeye,
Kalsak da birlikte kalmaya,
Birlikte, geri durmamaya,
Tanrıya (karşı) doğruluğa,

Tanrı andın(1) bozmamaya...”

Malkarlıların tarihinde El-Töre’nin ayrı bir önemi vardır. Bu konuyla ilgili Basiyat Şahanov şöyle yazıyor: “Önemli bir problem konusunda anlaşmazlık içinde olanlar, önce birbirleriyle anlaşarak Ullu-Töre’ye gitmeye gerek görmeden El-Töre’ye gitmeyi uygun görmüşlerdir...”

Karaçay-Malkarlılar, anlaşmazlıklarını çözüme kavuşturmak için, komşu halkların Töre heyetlerini davet ettikleri de oluyordu.

Töre müessesesi toprakla ilgili anlaşmazlıklara da bakıyordu. El-Töre’nin yahut Gitçe-Töre’nin kararlarını benimsemeyenler, Halk-Töre’ye gidiyorlardı. Halk-Töre, iki-üç ayda bir toplanıyordu. Gitçe-Töre sürekli mesai halindeydi. Ullu-Töre ise bir veya birkaç yılda bir toplanıyordu. Ullu-Töre toplanacağı zaman, Halk-Töre ve Gitçe-Töre temsilcileri gelerek Ullu-Töre’yi oluşturuyorlardı. Bazen, Ullu-Töre’nin toplantılarına Töre muhafız şefinin katıldığı da oluyordu.

“Biy-Kengeş” ise prenslerin kendi aralarındaki problemleri çözmek için toplanıyordu. Bunun dışında, Ullu-Töre’nin aldığı kararların özellikle uygulanması yönünde kulis ve baskı yaptığı oluyordu. Ullu-Töre heyetine tavsiyelerde bulunuyordu. Biy-Kengeş, genellikle Abay, Malkaruk, Orusbiy ve Kırımşamhal ailelerinde toplanıyordu. Prenslerin izni dahilinde, bu toplantılara kendi halklarından ve komşu halkların ileri gelenleri de katılıyordu. V.F. Miller ve M.M. Kovalevski’ye göre: “Malkar’daki prenslerin gücü sınırsız değildi. Halkı da ilgilendiren çok önemli konular söz konusu olduğunda, Biy-Kengeş halkın bilge yaşlılarını da toplantıya çağırarak zorundaydı...”

Töre heyetine seçilen kişiler, üstlendikleri bu büyük işin bilincinde olmak ve ona göre hareket etmek zorundaydılar. Aksi halde Töre heyetinden çıkarılabilirlerdi. Sözgelimi Bayçora ve Aydabol gibi köklü ailelere mensup iki kişi Töre heyetinden çıkarılmıştır.

Töre müessesesinin bir muhafız gücü (Mirtazak) de vardı. Bunlar, Töre’nin ve Töre heyetinin güvenliğinden sorumluydular. Töre toplantılarına muhafız şeflerinin katıldığı da oluyordu. Ancak, onların görevi genellikle Töre heyetinin direktiflerini dinlemektir. Onların toplantılarda bir söz hakkı yoktu. Bunun dışında, Töre heyetinin angarya işlerini yaptırmak için görevli-

leri (Barçı-kelçi) ve tellalları (Koduçu) vardı. Töre toplantısı olacağı zaman tellallar sokaklarda dolaşarak bunu halka bildiriyorlardı.

Töre toplantılarına "Ayrakçı" (Savcı) ve Kadılar da çağırılıyordu. Davalı da, kendi istediği birini "Ökül" (Vekil, avukat) olarak çağırıyordu. Ökül, Töre heyetinin çok zor sorularına kolaylıkla cevap verebilen, çetrefil olayları çözebilen zeki ve akıllı kişilerden seçiliyordu. Töre heyetinin gündemindeki anlaşmazlık durumlarını (davaları) Ayrakçılar araştırıp, Töre heyetine bilgi veriyorlardı. M. Abayev'e göre, Ayrakçılar zaman zaman davacılarından veya davalılardan rüşvet aldıkları için işlerini dürüstçe yapmıyorlardı. Sözgelimi eskiden yaşanmış konuyla ilgili bir olayı anlatım: (Bıllım köyünden Macir Şava'nın ağzından) Gestenti'de bulunan Tolgur-Çeget'teki tarla için, Tolgur ailesi ile Çegemli Barazbiy ailesi kavgalı haldeydi. İki aile de, bu tarla üstünde hak iddia ediyorlardı. Ayrakçı olarak Karaçay'dan çağırılan Musa Batça adlı birisi, konuyu hiç araştırmadan ve incelemeyen: "Tolgur ailesi boş konuşuyor. Bu tarla Barazbiy ailesindedir" diye hüküm veriyor. Ancak, Tolgur ailesi işin peşini bırakmıyor ve derin bir araştırmadan sonra bu tarlanın Tolgur ailesine ait olduğunu ispatlanıyor. Töre de tarlayı Tolgur (Kırımşamhal) ailesine veriyor..."

N.A. Karaulov, "Töre'de yalan söylemek, boş konuşmak ve yalancı şahitlik yapmak çok büyük ayıp sayılırdı. Bu ayıbı alan kimseler, aynı zamanda bu ayıbı mensup oldukları sülaleye de bulaştırmış oluyorlardı. Halk da onları buna göre değerlendiriyordu" diyor.

Basiyat Şahanov'un yazdığına göre: "Toprakların sınırlarıyla ilgili anlaşmazlıkları da Töre müessesesi çözüyordu. Buna rağmen, davalı-davacı yine anlaşamıyorsa, Töre heyetinin önünde, "Toprağın sınırını hileli, yanlış gösteren ben olursam, kolum-bacağım kurusun" diye yemin ediyorlardı. Halk bu tür yeminlere çok itibar ediyor ve inanıyordu. Sözgelimi, Tengiz Süyünç adlı bir ihtiyar şöyle anlatıyor: "Ben küçüklüğümde, Bızıngı köyünden Ebu Rahay adında bir adamın kolunun kurduğunu görmüştüm. Önce yemin edip, sonra bu yeminine uymayarak toprağın sınırını hileyle değiştirdiği için kolunun kurduğunu söylüyorlardı. Yeminini tutmayıp hile yaptığı için Allah'ın lanetine uğramış..."

Karaçay-Malkar'da İslam dini gelmeden önce de bu tür yeminler varmış. Barazbiy Biyazir'in anlattığına göre Töre heyetinin önünde yapılan yemin şöyleymiş:

"Ben Töre'nin önünde and ediyorum

Bugün olacak işten

Kaçmamaya, geri durmamaya

Hayatımı feda etmeye..."

B. Biyazir'in söylediğine göre, Töre heyetinin önünde yemin edip de sonradan yeminini bozanlar öldürülüyormuş.

Malkar'da Töre müessesesi ilk önce Zılgı köyünde çalışmaya başlamış. Daha sonraları ise Çerek ırmağı kenarında ve Abay-Kala'da çalışmaya başlamış.

Çegem vadisinin girişinde, Töre ile ilgili yer adları, taş adları vardır. V.F. Miller ve M.M. Kovalevski: "Buralarda bazı ilginç taşlar gördük. Bu taşların üzerinde Töre heyetine mensup kişiler oturuyormuş ve burada toplantılar yapılmış" diyor.

Ulu-El'in yakınlarındaki, oturmaya elverişli işlenmiş taşlar vardır. Bunlara "Töre Taşları" deniyor. Töre heyeti yazın burada toplanırmış. Töre heyeti istişare etmek için ise "Bayırım-Çuvanasi"nda toplanırmış. Buna göre, G.D. Çikovanin'in, "Malkar'da taş oturaklı meydanlar yoktur" sözünde bir yanlışlık olmalıdır.

Töre heyeti genellikle köyün dışında bir yerde toplantı yapardı. G.D. Çikovanin, Osetlerin Töre toplantıları hakkında şöyle diyor: "Töre heyeti, üzerinde çalıştığı olay hakkında, başkalarına bilgi sızması için toplantılarını köyün dışında bir yerde yapar..." Bu durum, Malkar Töresi için de geçerlidir.

M. Abayev, Malkar tarihinde Çerek vadisi sakinlerinin önemli bir yerinin olduğunu söylüyor. Halk-Töre'nin sürekli burada toplandığını ifade ediyor. Malkar Halk-Töre'nin toplantılarına diğer Töre müesseselerinin temsilcileri de katılıyorlardı. Bu toplantılara Karaçay'dan, Osetya'dan katılanlar da oluyordu. Basiyat Şahanov da, Malkar Halk-Töre'nin yaptığı doğru işlerle meşhur olduğunu söylüyor. Sözgelimi, komşu halklar, anlaşmazlıklarını çözmesi için Malkar Halk-Töre'ye geliyorlarmış. V.F. Miller ve M.M.

Kovalevski'nin söylediğine göre, başka yerlerde sonuca bağlanan kararları değiştirecek veya bozacak kadar Malkar Halk-Töre'nin komşu halklar üzerinde itibarı varmış.

Zaman geçtikçe, Ullu Malkar'da olduğu gibi, Çegem'deki Töre müessesesinin itibarı da yükseliyordu. Halk, Çegem Töresi'nin itibarının artmasını, Kırım'dan vergi toplamak için gelen Kırım Hanı'nın askerleriyle yapılan mücadeleye bağlıyor. Bu olayla ilgili; Aznor Akbolat, Lokman Atakku, Kaşavbiy Curtubay, Muhammed Kalabek, Hızır Kötenci, Macir Caza'nın anlattıkları şöyle: "Her yıl olduğu gibi, Kırım Hanı'nın askerleri vergi toplamak için Kafkasya'ya geleceklerdi. Onlar gelmeden önce Malkar'da Töre heyeti toplanıyor. Töre heyeti, Kırım Hanı'nın vergisinden ve askerlerinden kurtulmak için çözüm yolu arıyor. Toplantı sonunda, Kırım'dan gelen askerlerin hepsinin öldürülmesi kararı alınıyor. Askerlerin kimler tarafından öldürüleceği konusunda kura çekilmesi uygun görülüyor. Ancak, Basiyat Ebu adında Çegem'den gelen bir temsilci, kura çekmeye gerek olmadığını, bu işi doğrudan kendisinin üstleneceğini söylüyor. Töre heyeti de bu isteği kabul ediyor. Ayrıca, Kırım askerleri Çegem'e saldırdıkları zaman diğer vadi köylerinden de yardım edileceği yönünde karar alınıyor.

Basiyat Ebu, hemen Çegem'e dönerek hazırlıklarına başlıyor. İlk önce büyük kazanlarla bol alkollü şıralar hazırlıyor. Kırım Hanı'nın askerleri Çegem'e geldikleri zaman, Çegem halkı onları çok güzel bir törenle karşılıyor. Onlar için büyük şölenler tertipliyorlar. Kırım'dan gelen askerler şölenler sırasında, Çegem'in "meşhur" şırasından "kana kana" içiyorlar. Onlar içip iyice sarhoş olduklarında, Basiyat Ebu'nun önderliğindeki Çegem halkı Kırımlı askerlerin hepsini öldürüyorlar ve uçurumlardan aşağıya atıyorlar.

Kırım Hanı vergi toplamak için Çegem'e gönderdiği askerlerinden bir haber gelmeyince meraklanıyor ve onları aramaları için yeniden adamlarını gönderiyor. Ancak bütün aramalara rağmen askerler bulunamıyor. İşte bu olaydan sonra, Kırım Hanı durumu anlamış olacak ki, bir daha Malkar'a vergi toplamak için askerlerini göndermiyor..."

Bütün bu olan bitenden sonra, Çegem halkı bu kahramanlığı için diğer vadi köyleri tarafından saygıyla anılmaya başlanıyor, itibarı artıyor. Kimileri ise, Kırımlı askerleri sarhoş edip öldürdükleri için onlara "Hileci Çegemliler" diyorlar. Çegem halkının bu kahramanlığından sonra Ullu-Töre toplantıları Çegem'de yapılmaya başlanıyor.

XIX. yüzyıl ortalarında; Ullu-El, Dumala, Aktoprak, Bızıngı, Holam sakinleri Ullu-El ile Dumala ortasındaki Dongat denilen bir yerde; Töre toplantılarının yapılması için bir bina inşa ediliyor. Bugün bu binanın sadece temel taşları kalmıştır. Halk buraya, "Töre heyetinin toplandığı ev" diyor.

1890'lı yıllarda Holam'da bulunan yassı taşların üzerinde Arap harfleriyle yazılmış Malkarca kısa metinler vardır. Bu metinler Töre heyetinin işleriyle ilgilidir. N.P. Tulçinski bu konuda, 1903 yılında yazdığı makalesinde şöyle diyor: "Birkaç yıl önce Holam'da, Ushur köyünün yukarı tarafında bulunan bir kale harabesinin duvarında iki tane yassı taş bulduk. Taşlarında üzerinde Arap harfleriyle yazılmış Malkarca sözler var. Taşların birinin üzerinde; Kırım'dan, Kabardey'den, Malkar'dan ileri gelen kişilerin adları yazılı. Taşın üzerine yazılmış metinde; Malkar topraklarının Rusya ve Kırım'la olan sınırlarından bahsediliyor. Diğer taşta ise; Bekmirza Girgok adlı bir adam ile (adı belirtilmemiş) başka bir adam arasındaki anlaşmazlığın çözümü için; Baksan'dan İsmail Orusbiy, Ullu Malkar'dan Mirtazaliy Biy, Holam'dan Soltan Şakman'ın şahitlikleriyle bir toplantı yapılıyor ve Bekmirza Girgok'un topraklarının sınırları belirleniyor. Bu işlerin yapıldığı tarih (Hicri takvimle) 1127 (M. 1711) yılı. Durum böyle ise, 200 yıl önce bu bölgelerde, prenslerin dışında da halktan geniş topraklara sahip olan kişiler varmış. Bu duruma prenslerin de bir itirazı yokmuş. Çünkü bizzat kendileri de bu işte şahitlik yapmışlar..."

M. Abayev'in de bu tür taşlarla ilgili olan incelemesi bize çok şeyi açıklıyor. Sözgelimi, taşların birinde şöyle bir olaydan bahsediliyor: "Malkar'da, Bızıngı'da, Holam'da, Çegem'de, Baksan'da yaşayan halkın topraklarıyla sınırları olan Kırım Hanı ile Kabardey prensinin bu topraklar üzerinde hak iddia etmeleri, bunun için de başka milletlerden temsilciler gelip toplantı yapılarak anlaşmazlık çözüme kavuşturulmuş. Bu

anlaşmazlığın çözümü için toplantıya katılanlar arasında Gürcü-Svan prensi Otar Otarov, Kırım'dan Ağalar Han da var.

Bizim anladığımıza göre; Kırımlılar, Kabardeyler ve Pyatigorsk (Beştav-Malkarlılar) halkı arasında bir sınır anlaşmazlığı çıkmış. Malkarlılar Aslanbek Kaytuk'u, Kabardeyler Jabağı Kazaniko'yu, Kırımlılar Bayan Sarsan'ı vekil olarak seçmişler. Tatartüp bölgesinden Terek ırmağına kadar olan yerler, Kuban düzlüğüne kadar olan yerler, Lesken geçidine kadar olan yerler, Canbaş ve Balık'a kadar olan yerlerin Malkarlılara ait olduğu; Taşlı-Kala'dan Tatartüp'e kadar olan yerlerin Kırımlılara ait olduğu; Taşlı-Kala'nın aşağı kısmındaki yerlerin ise Ruslara ait olduğu tespit edilmiş. Şahitlik edenler ise; Gürcü-Svan prensi Otar Otarov ile Kırım'dan Ağalar Han'dır. Bu anlaşmayı yazıya geçiren Abdulkadı Halil'dir. Recep ayının son günleri, Pazar günü, 1127 (M.1709)..." Holam'da bulunmuş olan bu taşlar şimdi Moskova'da bir müzede saklanıyor.

Töre müessesesi her zaman halkın yanında olmuştur. Halkın sahip olduğu hakların devamı için çalışmıştır. Komşu halklarla barış içinde yaşamak için önemli görevler yapmıştır. M. Abayev makalesinde şöyle bir olaydan bahsediyor: "Aydabol ailesine mensup bir kişi, Malkar'ın valisi olmak için Kabardey prensi Aslanbek Kaytuk'tan yardım istiyor. Bunun için, Aslanbek Kaytuk'un askerleriyle Malkar'a gelerek, kendisine karşı olanları ortadan kaldırmasını istiyor. Aslanbek Kaytuk, askerleriyle Malkar'ı işgal etmek için hazırlanıyor. Bu arada, Malkar'ın valisi olan Sosran Abay'a da bir elçi göndererek vergi talep ediyor. Malkar valisi Sosran Abay, Kabardey prensinin elçilerini tersleyerek: "Gidin söyleyin! Kaytukoğlu'nun Malkar ile bir işi varsa Töre'ye gelsin. Yok eğer benimle özel bir işi varsa bana misafir gelsin!" diyor. Elçiler geri dönerek durumu Kabardey prensine bildiriyorlar. Kabardey prensi, Malkar valisi Sosran Abay'ın çetin ceviz birisi olduğunu anlayıp bu işten vazgeçiyor ve onunla dostluk kurarak barış içinde yaşamayı tercih ediyor. Sosran Abay da, Kabardey prensinin dostluğuna karşılık veriyor. Herhalde, Aslanbek Kaytuk'u 1709 yılında Malkar Ullu-Töre toplantısına bu yüzden davet etmiş olmalı..."

O zamanlarda Kafkasya'ya dışarıdan gelen saldırılar oldukça yoğundu. Bu yüzden komşu Kafkas halkları birbirleriyle dayanışma içinde olmak zorundaydılar. Bu dayanışma işinin sağlanmasında Töre müessesesinin önemli rolü vardı.

XVII. yüzyılın ortasında, Kırım Hanı Aslan Gerey, Kabardey topraklarını istila etmek için hazırlanırken; Karaçay ve Malkar'dan, Osetya'dan asker birlikleri hazırlanarak Kabardey'e yardım için gönderildi. Bu organizasyonu Ullu-Töre yapmıştı.

L.İ. Lavrov: "1894 yılında Kabardeyler ile Malkarlılar birlik olup Rus Generali G.İ. Glaznappa'a karşı savaştılar" diyor. Çegem vadisinde, 9 Mayıs'ta çok kanlı bir savaş yapıldı. G.İ. Glaznapp, Rus Çarı I. Aleksandır'a gönderdiği mektupta, savaşın gündüz 11'den akşam 18'e kadar sürdüğünü yazıyor. Kabardey, Karaçay-Malkar birliklerinden oluşturulan Kafkas ordusunun 11.000 kadar olduğunu söylüyor.

General Bulgakov, 1810 yılında Kabardey topraklarını işgal etmek için Kafkasya'ya geldiğinde, Kabardeyler ile birlikte diğer Kafkas halkları da savaşıyorlardı, özellikle de Karaçay-Malkarlılar...

General Emanuel, 1828 yılında Karaçay topraklarını işgal etmek için geldiğinde de, Malkar'dan ve Osetya'dan yardım etmek için askerler gelmişti...

İşte bütün bu işler, Töre müessesesinin organizasyonlarıyla gerçekleşiyordu.

Baksan ve Holam vadilerinde yaşayan Malkarlılar ile komşu Gürcü-Svanlar arasında bir anlaşmazlık çıktığı zaman devreye yine Töre müessesesi giriyordu. Sözgelimi, Malkarlılar sürekli Gürcü-Svan topraklarına saldırarak yağmacılık yapıyorlardı. Bu durumdan şikayetçi olan Gürcü-Svanlar, Malkar Töresine başvurarak durumu çözmelerini istemişlerdi. Malkar Töresi de Gürcü-Svanlardan alınacak bir toprak karşılığında Malkar çetelerinin saldırılarını engellemeyi başarmıştı. Gürcü-Svanlar da, Holam-Bızıngı me-ralarında sürülerini otlatabileceklerdi...

Komşu halklar ile sınır anlaşmazlıklarıyla ilgili işlerden başka, bizzat Malkarlıların kendi içlerinde, prensler arasında da sınır anlaşmazlıkları oluyordu. Hatta aynı sülaleye mensup olan

kişiler arasında da bu tür anlaşmazlıklar mevcuttu. Bu anlaşmazlıkları çözmek için yine Töre'nindi.

Töre müessesesi, prensler ile halkın ileri gelen zenginlerinin işlerine ayrı bir önem veriyordu. Onların işlerini uzun ve derin araştırmalardan sonra karara bağlıyordu. Töre müessesesi, kişilerin prens yahut zengin olmasına bakmıyor, eğer onları suçlu bulursa en ağır müeyyidelerle cezalandırıyordu. Hatta ölüm cezasına bile çarptırabiliyordu. Sözgelimi, Ullu Malkar'da gelinlerin zıfak gecesine gitmeyi adet haline getiren Botaş ailesine mensup zengin birini ölüm cezasına çarptırması ve bu ceza uygulanmıştı.

Raçıkav adlı bir sülale, Çegem halkına yaptığı zulümden dolayı, Töre müessesesi tarafından toptan öldürülmeleri cezasına çarptırılmıştı. Kelemet Malkaruk'un önderliğinde Töre müessesesinin muhafızları Raçıkav ailesini toptan öldürdüler. Bu olayla ilgili bir Malkar halk şarkısı da vardır:

*"Bereket gelsin Elbayların Tayçık ile Bala'ya
Kan döküldü Gestenti'de Raçıkavların merasına"*

Töre, Raçıkav ailesi toptan kırıldıktan sonra onların topraklarını topraksız köylülere pay etti. Halk da, Töre'ye bu adaletinden dolayı minnettar kaldılar. Halk şarkısı şöyle devam ediyor:

*"Büyük Töre'ye şimdi teşekkür edelim
Topraksızlara ödünç hayvanlar verelim
Ullu-Çegem'de Ullu-Töre'ye yol ettik
Raçıkavların kökünü yok ettik..."*

Raçıkav sülalesi ortadan kaldırılırken, bu sülaleye mensup birinin hanımı o sırada baba evinde (Karabugaylarda - Osetya'da) idi ve bir oğlan çocuğu doğurmuştu. Çocuk 7-8 yaşına geldiğinde, annesi onu alarak Malkar'a gelerek Töre heyetinin huzuruna çıkıyor. Töre, Raçıkav sülalesine mensup olan bu çocuğun, eskiden Raçıkav sülalesine ait olan toprakları vermeyi kabul etmiyor ve sadece ona kendisini geçindirebilecek kadar toprak ve hayvan veriyor. Hatta çocuğun, toptan ortadan kaldırılmış olan Raçıkav sülalesinin adını

taşımamasını da yasaklıyor. Daha sonra çocuk "Tuvdu" adıyla anılıyor ve bu ad onun sülale adı olarak kalıyor.

E.Z. Baranova'nın yazdıklarına göre, birisi durup dururken, hiçbir suçu olmaksızın, başka birini yaraladığı veya öldürdüğü zaman, Töre bu adamı ölümle cezalandırıyordu.

N. Petruseviç anılarında şöyle bir olaydan bahsediyor: "Karaçay'da, İsalıy Erken adlı birisi, ücretini vermek kaydıyla Hacıyat Dola adlı bir kadından çizme yapmak için deri alıyor. Daha sonra İsalıy Erken sözünde durmayarak derinin ücretini ödemiyor. Aradan 7 yıl geçtikten sonra Hacıyat Dola, El-Töre'ye başvuruyor. El-Töre, kadını haklı buluyor ve İsalıy Erken'i de kadına tazminat olarak üç buzağılı inek, gebe inek ve iki tane de kuzulu koyun ödemeye mahkum ediyor..."

Çegem'de, Botaş Makıt adında birisi, kendisine saldırdığı için, Malkaruk ailesinin bir keçisini öldürüyor. Malkaruk ailesi de, öldürülmüş olan bu keçinin parasını istiyor ve Botaş Makıt'ı Töre'ye dava ediyor. Töre olayı inceledikten sonra, keçiyi kendisini korumak için öldürdüğü kanaatine varıyor ve Botaş Makıt'ı haklı buluyor...

Karaçay-Malkar Türklerinin Töresi hakkında şimdiye kadar anlatılanları, halkın ağzından derlediğimiz Töre ile ilgili ata sözleriyle özetleyelim:

*"Sen davacı olsan da,
Töre kendi işini (bildiği gibi) yapar.*

*Davacıdan dava kalmazsa,
Töreci'den de töre kalmaz.
Töre'nin kestiği yerden,
Kan çıkmaz. Töre'nin yumuşaklığı, sertliği
(Töre) Başkanının sorgusuna göre olur.
Töre'nin söyleyeceklerini bilmiyorsan
Töre'ye gitme.*

*Dünyada adalet kalmamışsa,
Ullu Malkar'da Töre de mi kalmamış..."*